

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

Domeniul de cercetare:

TEOLOGIE

Disciplina

MISIOLOGIE ȘI ECUMENISM

Denumirea tezei de doctorat:

**ROLUL MISIONAR AL BISERICII ORTODOXE
ÎN EDUCAȚIA CREȘTINĂ A
COPILOR/TINERILOR**

Conducător de doctorat: **Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe ISTODOR**

Doctorand : **Luscanov (Matei) Daniela**

CONSTANȚA

CUPRINS

INTRODUCERE

A.ARGUMENT.....	6
B. NECESITATEA TEMEI.....	8
C. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRII.....	11
D. METODE DE CERCETARE.....	13

Capitolul I

REPERE FUNDAMENTALE PRIVIND EDUCAȚIA COPIILOR ÎN SFÂNTA SCRIPTURĂ. ASPECTE

MISIONARE.....	14
I.1.Familia ca Familia ca factor de educatie	16
I.1.1. Necesitatea educației.....	16
I.1.2. Scopul educației după cărțile didactice.....	24
I.1.3. Metode recomandate de cărțile didactice în educarea copiilor.....	29
I.1.4. Datoriile față de părinți.....	30
I.2. Copilul – punctul central al misiunii educației în lumea greco-romană.....	33
I.2.1. Idealul educației la greci și romani.....	37
I.3. Temeiuri revelaționale vechi – testamentare. Aspecte misionare.....	41
I.3.1. Pedepsa – mijloc de îndreptare educativ al copiilor la iudei.....	48
I.3.2. Idealul educației în Vechiul Testament.....	49
I.3.2.1 Educarea copiilor în spiritul respectului pentru părinți.....	55
I.4. Temeiuri revelaționale nou-testamentare.....	58
I.4.1. Copilul – centrul preocupărilor părintești. Perspectivă misionară.....	64

Capitolul II

ROLUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI RELIGIOS. PRINCIPII

FUNDAMENTALE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

RELIGIOS.....	71
II.1. Principii fundamentale ale învățământului religios.....	82
Principiul histrocentric: Iisus Hristos este Adevăratul Pedagog.....	85
II.2. Iisus Hristos – Pedagogul suprem.....	96
II.2.1. Metode de învățământ utilizate de Mântuitorul Hristos.....	107
II.3. Personalitatea educatorului creștin.....	113

II.4. Preotul, ca îndrumător de suflete.....	123
II.5. Relația dintre consilierea duhovnicească și consilierea școlară.....	134

Capitolul III

ROLUL ȘI IMPORTANȚA FAMILIEI ÎN EDUCAȚIA

COPILOR.....	141
III.1. Aspecte cronologice ale educației copiilor.....	145
III.2. Virtuțile familiei creștine și rolul ei în educația copiilor.....	153
III.2.1. Ascultarea.....	153
III.2.2. Rugăciunea în viața copiilor	155
III.2.3. Educarea înfrânării la copii.....	160
III.3. Preocupări privind religia în școală.....	167
III.3.1. Lipsa aprecierii juste a orei de religie. Perspectivă misionară.....	184
III.3.2. Afirmarea conștiinței factorului educator.....	188

Capitolul IV

PROVOCĂRI MODERNE ȘI POSTMODERNE LA ADRESA

TINERILOR. EVALUARE

MISIONARĂ.....	190
IV.1. Păcatul și viciul. Otrava pentru educația și devenirea copilului.....	190
IV.1.1. Imigrația familiei – plagă în educarea și dezvoltarea armonioasă a copiilor.....	202
IV.2. Vârsta tinereții între valorile tradiționale și ispitele modernității și ale postmodernității	210
IV.2.1. Semnificația psihologică a vârstei tinereții din perspectivă creștin-ortodoxă. Aspecte misionare.....	213
IV.3. Ispitele seculare ale tinereții	222
IV.3.1. Suicidul.....	222
IV.3.2. Sexualitatea între exacerbare și binecuvântare.....	226
IV.3.3. Educația și erotismul	230
IV.3.4. Provocările toxicomaniei. Biserica și flagelul drogurilor.....	235
IV.3.4.1. Rolul informației în prevenția consumului de droguri.....	239

IV.3.4.2. Prevenția consumului de droguri.....	240
IV.3.4.3. Drogul – păcat multiplu.....	243
IV.3.4.4. Cauzele principale ale consumului de droguri.....	244
IV.3.4.5. Misiunea bisericii de luptă împotriva consumului de droguri.....	247
IV.3.5. Violența și cauzele ei.....	257
IV.4. Efectul televiziunii și al internetului asupra creierului copilului/tânărului.....	260

Capitolul V

FAMILIA, BISERICA ȘI ȘCOALA – TRIADA BENEFICĂ EDUCAȚIEI CREȘTINE. PERSPECTIVE MISIONARE.....	267
V.1. Misiunea familiei creștine în devenirea tânărului.....	267
V.2. Contribuția Bisericii la educația creștină a copiilor.....	275
V.3. Școala – factor esențial în educație.....	278

Capitolul VI

MIJLOACE ȘI SOLUȚII MISIONARE CU PRIVIRE LA EDUCAȚIA COPIILOR ȘI TINERILOR ÎN CONTEMPORANEITATE.....	282
VI.1. Modalități concrete de implicare a copiilor și tinerilor în viața bisericească	291
CONCLUZII.....	302

REZUMAT

Educația religioasă este un dat original și începe o dată cu omul.

Religia este cel mai bun mijloc pentru trezirea spiritualității din om și, întrucât educația este o funcție a spiritului, atunci religia dă bază și țel oricărei discipline din învățământul nostru, pentru că știința, cultura s-a născut din religie, așa precum arată și termenii cult-cultură. Deci toate activitățile umane, ca și omul însuși, își au originea în actul creator și Revelație.

Valorile religioase au un caracter integrativ, adică integrează și unifică coerent toate celelalte valori cuprinse de conștiința omului. Am arătat în lucrarea de față că vocația didactică a preotului decurge din vocația pentru preoție, pentru că Mântuitorul Iisus Hristos este pedagogul desăvârșit, iar preotul este chemat să învețe în numele Lui și, chiar mai mult, chiar Iisus învață prin el.

În lucrarea de față am urmărit relația Biserică-Școală-Familie. Din cele prezentate a reieșit faptul că Biserica și școala sunt fundamentele culturii noastre naționale pentru că poporul român este ortodox de la nașterea sa ca popor. Iar școala noastră românească a crescut în atmosfera pedagogiei creștine ortodoxe de la nașterea sa în pridvorul Bisericii noastre strămoșești. Așadar, Biserica a produs școala, inspirându-i credință, nădejdea, dragostea, devotamentul și bărbăția în luptele și ispitele vieții, iar școala, la rândul ei, a produs știința, care a apărut și întărit Biserica ca pe o temelie neclintită a edificiului naționalității noastre. Putem afirma că misiunea Bisericii și misiunea școlii nu se exclud, ci sunt interdependente, se stimulează reciproc, tinzând să se interfereze în vremea noastră.

Având în vedere această interdependență dintre Școală și Biserică și stimulare reciprocă am evidențiat importanța unei bune comunicări dintre preot și profesorul de religie.

În capitolul I am vorbit și despre importanța familiei ca factor de educație și am amintit faptul că din punct de vedere religios necesitatea educației rezultă din faptul că omul nu a fost creat perfect, ci perfectabil, cu misiunea de a lucra constant în vederea perfecționării lui. Necesitatea educației s-a afirmat și mai pregnant în urma căderii protopărinților în păcatul neascultării. Pierzând ajutorul harului, omul a simțit din plin necesitatea unui mijloc de îndreptare a vieții lui spre o stare mai fericită. Și acest mijloc omul l-a aflat în formarea și dezvoltarea personalității sale prin educație. Tot aici am subliniat ideea că față de Dumnezeu ca și față de societate părinții au dublă datorie care constă în asigurarea condițiilor materiale și în îngrijirea permanentă pentru formarea și dezvoltarea personalității copiilor, fiindcă personalitatea nu se dobândește prin ereditate ci este rezultatul unei activități organizate și

susținute din partea educatorilor, deci și a părinților. Prin educația primită în familie se pune o baza sănătoasă dezvoltării complete și perfecte a personalității copilului. Dar datoria părinților de a educa tinerele vlăstare este pe cât de grea pe atât de dificilă. Cea mai importantă datorie a părinților în educație este cultivarea spirituală a copiilor, fiindcă ”dobândirea înțelepciunii e mai scumpă decât argintul și prețul ei este mai mare decât al celui mai curat aur. Ea este mai prețioasă decât pietrele scumpe”.(Prov. III, 14-15). Cine nesocotește această datorie nu neglijează numai bunele raporturi față de copii, ci săvârșește o mare nedreptate și față de ei și de societate. De aceea Sfânta Scriptură dezaprobă și condamnă pe asemenea părinți: ” Rușine tatălui este fiul neînvățat; iar fiica spre cădere s-a născut”. (Sirah XXII, 3).

În subcapitolul I.1.1, referindu-mă la necesitatea educației, am subliniat faptul că părinții care nasc copii și le dăruiesc trupul trebuie să contribuie, pe cât pot, și la renașterea lor duhovnicească. Dacă părinții nu pot realiza această formare duhovnicească, trebuie să ceară ajutorul preotului duhovnic și altor dascăli credincioși pentru că fiecare în felul său, cu exemplul său, trebuie să ajute pentru renașterea duhovnicească a copiilor. Pentru că atunci când vor deveni oameni duhovnicești, nu vor mai trebui nici legi, nici alt mod de constrângere. Stăpânirea duhovnicească este mai presus decât stăpânirile omenești și harul Duhului Sfânt va lucra prin omul duhovnicesc spre dreptate și bună înțelegere cu toți ceilalți oameni.

Toate acestea sunt posibile printr-o formare duhovnicească care se face prin Sfintele Taine care au rol important în formarea sentimentului religios și a rugăciunii care ar trebui să înceapă pe la vârsta de doi ani ,atunci când se va zidi în mintea copilului noțiunea de Dumnezeu ,ca izvor al tuturor bunătăților și al binelui.

În subcapitolul I.I.2 atunci când am vorbit despre învățătura cuprinsă în cărțile didactice ,am amintit faptul că aceasta prevedea ca o societate omenească să pretindă ca membrii ei să fie instruiți, iubitori de dreptate, cinstiți, harnici, curajoși, iubitori de pace, de spirit de înțajutorare, de modestie, etc. Toate aceste virtuți nu se dobândesc prin naștere ci numai prin educație. De aceea părinții trebuie să cultive la copii virtuțile încă de timpuriu, să nu precupească nici un efort în activitatea lor educativă și să fie pe deplin conștienți că fiecare piatră pusă la edificiul educației este o piatră pusă la fericirea familiei și la propășirea societății.

În acest sens părinții trebuie să trezească în sufletul copiilor lor dragostea lor de învățătură și să le creeze toate posibilitățile pentru dezvoltarea predispozițiilor lor intelectuale. Realizarea acestui deziderat este recomandat în cărțile didactice prin îndemnul: „ Silește la învățătură inima ta și urechea ta la cuvinte iscusite” (Prov.XXIII, 12), iar în alt loc instrucția

intelectuală este elogiată în cuvintele: „ferice de omul care a aflat înțelepciune și de bărbatul care a dobândit pricepere. Căci dobândirea e mai scumpă decât argintul și prețul ei mai mare ca a celui mai curat aur” (Prov. III, 13-14). Am arătat cum cărțile didactice recomandă părinților să educe pe copii în spiritul dreptății, fiindcă sentimentele de dreptate se dezvoltă în strânsă legătură cu instrucția intelectuală. Cartea Proverbelor socotește că numai cel înțelept poate să iubească și să cunoască dreptatea: „toate sunt drepte pentru cel priceput și netede pentru cei ce au aflat știința” (VIII, 9). Dreptatea este elogiată în cel mai înalt grad de cărțile didactice, deoarece constituie fundamentul unei bune-conviețuiri sociale.

Tot aici am evidențiat faptul că în cadrul educației moral-sociale părinții trebuie să trezească în sufletul copiilor dragostea de muncă, încredințându-i prin exemple grăitoare, că munca este unicul mijloc atât pentru agonisirea celor necesare existenței, cât și pentru propășirea și desăvârșirea lor. În cărțile didactice îndemnul la muncă și la preamărirea acesteia se întâlnesc aproape pe fiecare pagină. „Cel ce muncește ogorul său, se spune în Proverbe, se satură de pâine, iar cel ce umblă după deșertăciuni este om lipsit de minte” (XII, 11), pentru că „mai mult prețuiește un om smerit, dar harnic, decât unul care face pe marele, dar lipsit de pâine” (XII, 9). Autorii cărților didactice laudă atât de mult munca pentru că este mediul în care se face posibilă realizarea personalității, este singurul mijloc prin care se pot crea bunuri materiale și spirituale, fiindcă fără muncă nu există bunăstare și propășire, ci numai regres și decadență.

În subcapitolul 1.1.3 am vorbit despre metodele recomandate de cărțile didactice în educarea copiilor.

Pentru o bună reușită în activitatea lor educativă, părinții trebuie să utilizeze anumite metode și mijloace dintre care pe unele le găsim menționate și în cărțile didactice. Folosind aceste metode și mijloace părinții vor reuși să stăpânească firea copilului, s-o dăltuiască zi de zi întărind raporturile normale din sânul familiei și desăvârșind rolul ei social.

În primul rând cărțile didactice recomandă ca în relațiile cu copiii, părinții să aibă o comportare ireproșabilă, încât aceștia să nu observe nicio discordanță între cuvântul și fapta lor. Prin sfaturi înțelepte ei vor reuși să-i determine la săvârșirea binelui și prin urmare să-i conducă pe drumul drept și luminos al vieții (Prov. IV, 10-11; XX, 7).

Am amintit aici că după învățătura Evangheliei părinții au datoria Sfântă să se îngrijească de buna creștere a copiilor, deoarece copiii sunt cele mai gingașe ființe și au nevoie de ajutor material și spiritual. Mântuitorul a iubit copiii și i-a numit moștenitori ai Împărăției lui Dumnezeu (Matei XIX, 14). De aceea a poruncit părinților să lase pe copii să vină la El și i-a îndemnat ca și ei să aibă sufletele tot atât de nevinovate ca și copiii (Matei, XIX, 3). De

aici rezultă că părinții trebuie să-i conducă pe copiii lor la Hristos, iar aceasta nu se poate realiza decât printr-o educație deosebită.

Și în cadrul familiei creștine raporturile dintre părinți și copii sunt aceleași pe care le recomandă cărțile didactice ale Vechiului Testament cu unele îmbunătățiri pe care le-a adus Mântuitorul. Dacă în Vechiul Testament porunca iubirii era aplicată numai în sânul poporului evreu, în Noul Testament dragostea creștină se extinde asupra tuturor popoarelor, după cum zice Sfântul Apostol Pavel că în fața lui Dumnezeu nu mai există nici iudeu, nici rob și nici stăpân, nici parte bărbătească și nici parte femeiască, căci toți sunteți unul în Hristos (Gal, III, 28). Din această afirmație reiese că părinții, în cadrul familiei creștine largesc sfera sentimentului de iubire și de cinstire a aproapelui la copii ca să îmbrățișeze nu numai pe cei de un neam cu ei ci și pe toți oamenii de pretutindeni, pentru că toți sunt creați de Dumnezeu și deci toți sunt ai aceluiași Părinte ceresc. Și toate ale mele Sunt ale Tale și toate ale Tale sunt ale mele..., spune Mântuitorul (Ioan XVII, 10), iar Sfântul Apostol Pavel ne învață că toți cei care sunt chemați creștini sunt fără deosebire de neam deoarece același Hristos este Dumnezeul tuturor (Rom, X, 12).

Am concluzionat acest subcapitol afirmând că aceste cărți didactice cuprind multe și felurite sfaturi folositoare pentru părinți în ceea ce privește raportul lor cu copiii. Din cele arătate mai putem concluda că Sfânta Scriptură și în special cărțile didactice conțin principii și îndrumări pentru educație.

În subcapitolul I.1.4 am evidențiat datoriile părinților față de copii, dar și ale copiilor față de părinți, așa cum reies ele din cărțile didactice. Părinții trebuie să ofere copiilor dragoste, să se îngrijească de trupul copiilor lor, oferindu-le cele necesare traiului, dar grija cea mai mare a părinților trebuie să fie îndreptată către sufletul copiilor lor. Am subliniat ideea că părinții au dreptul să se bucure de cea mai înaltă prețuire din partea fiilor lor, tocmai pentru strădania plină de jertfă pe care au depus-o și pentru marea răspundere pe care o au în procesul educativ care începe în familie.

Cel mai de seamă sentiment și în același timp și cel mai sublim pe care copiii trebuie să-l nutrească față de părinții lor este sentimentul iubirii, iar această iubire izvorăște din sentimentele alese pe care părinții au știut să le cultive în sufletele fiilor lor. Iubirea copiilor față de părinți se caracterizează prin ascultare, cinstire, ajutorare. Ideea că fiii au datoria de a asculta de părinți este exprimată în cartea Proverbelor în cuvintele: „Păzește fiule povața tatălui tău și nu lepăda îndemnul maicii tale, leaga-le la inima ta” (VI, 20-21). Copiii trebuie să asculte de părinți nu numai pentru faptul că aceștia i-au născut, ci și pentru că ei se îngrijesc de creșterea lor și totodată truda lor nu are alt scop decât să le pregătească un viitor

cât mai fericit. Toate acțiunile părinților și toate sfaturile bune de care părinții se slujesc în activitatea de educare a copiilor vor rămâne fără roade, dacă nu vor fi respectate și aplicate în viață de către copii. Iată de ce în cartea Proverbelor întâlnim următorul sfat pentru copii: ”Ascultă pe tatăl tău care te-a născut și nu disprețui pe mama ta, când ea a ajuns bătrână”(XXIII, 22).

Copilul trebuie să fie convins că sfaturile pe care le primește din partea părinților ținesc numai în realizarea binelui și că prin ascultarea pe care le-o acordă el, exprimă un sentiment de mulțumire și de bucurie, căci „tatăl celui drept tresaltă de bucurie și cel a dat naștere unui înțelept se veselește de el”(XXIII, 24). De asemenea, copilul trebuie să știe că ascultând de sfaturile părinților, va obține bunuri spirituale și materiale, care îl vor duce la fericire și-i vor asigura o viață îndelungată(Prov.IV,10). În acest sens în cartea Proverbelor se spune: „ Căci lungime de zile și ani de viața și propășire se vor adăuga” celui ce nu uită povața părintească(III, 2).

Tot aici am evidențiat ideea că în afară de ascultare părinții trebuie să se bucure din partea copiilor lor de o deosebită cinste. Aceasta este strâns legată de recunoștința pe care copiii trebuie să o arate părinților pentru ostenele depuse în creșterea și educarea lor. Cinstirea părinților ca poruncă înscrisă în Decalog se poate îndeplini prin grija permanentă a copiilor de a nu produce sub niciun motiv supărare părinților, de a nu se leza și de a nu da ocazia să fie ponegrit prestigiul lor.

În cadrul subcapitolului 1.2 ,referindu-mă la copil-ca punct central al educației în lumea greco-romană ,am evidențiat faptul că , mai ales la început, educației copilului nu i se acorda toată atenția cuvenită. Evident, procrearea copilului era una din grijile centrale ale tatălui și a mamei, mai ales pentru consolidarea familiei, clanului, tribului și a statului. Cei sănătoși erau priviți ca viitoare forțe de muncă pe care tatăl se poate bizui, atunci când ei vor crește mai mari. Din rândul acestora, urmând o selecție riguroasă, se recrutau viitori soldați, care aveau misiunea de a apăra și extinde granițele imperiului lor, prin noi cuceriri.

Problemei educației nu i se dădea la început o atenție specială, subiecții educației fiind considerați ca ființe ”slabe „ , de care nu e nevoie să te ocupi prea mult. Pentru a menține balanța între fete și băieți, românii recurgeau, la început, la numărarea fetelor, iar mai târziu a băieților, copiii primind la vârsta de trei sau cinci ani câte un număr.. Arta greco-romană ne zugrăvește peste tot copilăria ca stadiul de slăbiciune a vieții copilului , ca o perioadă neînsemnată în viața unui om, ca un prejoc pe drumul maturizării omului.

În lumea greacă, la început, apoi mai târziu și în cea romană s-a răspândit peste tot obiceiul ca părinții să-și abandoneze copiii, imediat după naștere, dacă aceștia nu erau bine dezvoltati și

frumoși. Noul născut era pur și simplu “aruncat” din sânul familiei, dacă fizionomia acestuia nu corespundea idealului de frumusețe și vigoare preconizat de statul greco-roman.

Tot în capitolul I am arătat că idealul educației la greci și romani de mai târziu, înainte de venirea Mântuitorului și mai ales după, începe să semene cu idealul unui popor civilizat. Să nu uităm că diaspora era puternică mai ales la Roma. De la iudei, aristocrația romană primește impulsurile necesare, căci tocmai ei erau aceia care se ocupau în mod special de copil. Maxima unor rabini care obișnuiau să se adreseze tatilor cu cuvinte ca acestea : „Mai bine distrugeți templele, decât să opriți copiii voștri de la învățătură”- era cunoscută fără îndoială și la Roma. A pune copilul mai presus de templu –ei care după legea lui Moise nici nu aveau dreptul să se jure pe templu- însemna să-i dăruiești totul, sacrificându-te pe tine, pentru ca el să se ridice cât mai sus.

Am arătat de asemenea faptul că educației greco romane i-a lipsit accentuarea idealului religios-moral în viața copilului. Acest ideal va fi ținta supremă spre care va alerга încă de mic copilul iudeu, așa cum am prezentat în lucrarea mea. Așa cum am mai amintit, copilul iudeu fiind punctul central în viața părinților, aceștia căutau să facă totul pentru el. Copilul era privit cu alți ochi numai atunci când el era instruit de tatăl sau de învățător. Un copil fără școală nu valora nimic în ochii celor mari.

În subcapitolul 1.3 am arătat că în Vechiul Testament, copilul era considerat ca un minunat dar dumnezeiesc. Spre deosebire de concepția greco-romană și de mentalitatea acesteia, în lumea iudaică nimeni nu s-ar fi gândit să-și abandoneze copilul, deoarece acesta era socotit o binecuvântare dumnezeiască. „Dă-mi copii, iar de nu, voi muri”!, citim în Sfânta Scriptură (Facere 30,1).

Părintele și mama în iudaism nu primeau învățătura din afară, din exterior, de la societate, ci ei erau dependenți în mod direct de Părintele ceresc, care era pentru ei nu numai Creatorul cerului și al pământului, dătătorul Legii pe muntele Sinai, ci și „Marele educator”. Vorbind poporului prin gura lui Moise, Dumnezeu îi recomandă acestuia nu numai să facă cunoscut părinților voia lui Dumnezeu, ci le și cere ca : ”Poruncile acestea pe care ți le dau astăzi...să le întipărești în inima și în mintea copiilor tăi”(Deuteronom 6,7).

Tradiția prețuirii copilului și a considerării lui drept punct central în viața familiei, ca marea dimensiune a vieții, își are originea încă din timpul când acest popor ales se găsea în robia egipteană. Dumnezeu prin Moise le promite o țară nouă, asigurându-i că El Insuși îi va conduce până în acea țară. Acest „pământ al făgăduinței” trebuia să fie populat cu cât mai mulți oameni, pe care-i așteapta o țară „pustie” ce trebuia să fie construită de la temelie.

Am evidențiat ideea că Vechiul Testament fiind o carte prin excelență educativă, evident că una din preocupările majore ale israeliților era aceea de a-i învăța pe copiii lor mai întâi legea lui Dumnezeu. Centrul educației îl constituia deci ansamblul poruncilor divine, transmise prin Moise, porunci care nu trebuiau doar însușite teoretic, ci mai ales împlinite.

Un rol deosebit în educația copiilor până la vârsta de cinci ani îl avea mama, după aceasta vârstă băieții erau educați de către tata sau de către un educator (Omen). Mama se bucura de un respect deosebit din partea copiilor, chiar dacă nu făcea obiectul unei cinstiti deosebite din partea soțului.

Lipsa de respect ori necinstirea părinților erau apreciate în Vechiul Testament drept păcate foarte mari, fiul responsabil de aceste păcate putând fi ucis cu pietre (Ies.21; Lev.20,9). Părinții dezonozați aduceau copilul în fața bătrânilor la judecată la poarta cetății și aici era ucis cu pietre (Deut, 21,20). Cu toată autoritatea părinților, judecata se făcea de către bătrâni, în timpul monarhiei putându-se face apel și la judecata regelui (I Regi, 14-4-11).

Am arătat că una din cele mai controversate probleme privind educația copiilor în Vechiul Testament este legată de existența școlilor. Foarte mulți cercetători și-au pus următoarea întrebare: Unde, când și cine îi învăța pe copii scrisul în timpul Vechiului Testament, știut fiind faptul că dovezi evidente despre existența școlilor aparțin perioadei post-exilice târzii? S-a presupus, pe baza dovezilor arheologice și a celor scripturistice faptul că și înainte de perioada post-exilică în Israel au fost școli.

De exemplu, un teolog modern Andre Lemaire distinge existența mai multor tipuri de școli în funcție de importanța localității unde ființau (capitala, marile orașe, sate), iar Gerhard von Rad susține existența mai multor tipuri de școli: regale, levite și scribale.

În subcapitolul 1.4, referindu-mă la temeuri revelatoare nou-testamentare am evidențiat faptul că Iisus Hristos, aduce ceva nou în întreaga filozofie a educației greco-romane și iudaice de până la El. El introduce un nou principiu educativ, necunoscut contemporanilor săi: principiul coeducării. Nu numai copiii au întotdeauna ceva de învățat de la părinți, ci și cei maturi, respectiv părinții, au ceva de învățat de la copii.

Și Iisus chemând la Sine un prunc l-a pus în mijlocul lor și le-a zis: „Adevărat zic vouă: De nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în împărăția lui Dumnezeu” (Matei 18,2-3).

Prin această atitudine a lui Iisus față de copii, El schimbă întreaga optică a Apostolilor, și a unora dintre iudei, față de „acești mici ai Mei”, cum îi numște El, uneori pe copii. Iisus apare în ochii Apostolilor ca un revoluționar pașnic, dar radical și pe tărâmul

educației. El le vorbește despre „împărăția lui Dumnezeu” care a și început sub privirile lor, având în mijlocul ei tocmai pe copii prin puritatea lor. Toți trebuie să devină întocmai ca acești copii, curați la suflet și la trup, așa cum sunt ei.

Tot aici am evidențiat dragostea Mântuitorului față de copiii suferinzi .El a venit sa aline toată boala și toată suferința. Dragostea lui Iisus față de copilul suferind, care se zbate cu moartea- „ fiica mea este pe moarte” (Marcu5,23)-merge pâna acolo, încât Mântuitorul e gata să treacă peste legile naturii, scoțându-l din ghearele morții.

Nu tot așa se pare ca Mântuitorul S-a purtat cu femeia cananeiancă ce avea și ea o fiică bolnavă. Dintre toate minunile săvârșite de Mântuitorul nostru Iisus Hristos, minunea relatată de Sfântul Evanghelist Matei în capitolul XV pare să ne dea mai mult de gândit. De ce Mântuitorul – ca niciodată- S-a făcut că nu aude rugămintea unei mame, care mânată de dragostea ce o mistuia față de odrasla sa îi striga mereu,, Doamne, ajută-mi?!”. lui și-a fariseilor pentru credința ei. Refuzându-i la început cererea, Mântuitorul se folosește de ea tocmai pentru a-I face pe adversarii Săi să roșească. Marele Educator întrebuințează aici cea mai buna metodă educativă : aceea a exemplului viu, dinamic, care-ți ratează mândria și te face să-ți vezi mai întâi bârna din ochiul tău și apoi paiul din ochii altora. Metoda coeducării pare să fie cea mai bună metodă educativă, de care se servește Mântuitorul, atunci când e vorba de îndreptarea omului.

Pentru Iisus, copilul reprezintă puritatea , cinstea , sinceritatea , sfințenia, pacea și bunătatea- virtuți care Îl împodobesc pe El și care dorește să le transmită tuturor oamenilor. Prin aceste virtuți, copilul devine tipul vieții mesianice, simbolul slavei dumnezeiești pe care o descoperă cu ochii curăției lor morale înaintea omului matur.

În subcapitolul I.4.1 ,referindu-mă la copil ca centru al preocupărilor părintești ,am evidențiat faptul că acesta constituie pentru părinți marea dimensiune a vieții, iar misiunea și sarcina lor rămâne într-o anumită măsură misiunea jerfei. De aceea , copiii trebuie să constituie bucuria vieții părinților, care sunt fericiți în măsura în care văd fericirea copiilor lor. În această problemă atât de importantă, a educației copiilor, părinții sunt cei dintâi răspunzători, iar copiii au nevoie de intervenția educativă a părinților, aceasta constituind nu numai o datorie ci și un drept al părinților, neînlocuibil în cadrul familiei.

Procesul educativ al părinților față de marea importanță a vieții lor ,începe, am putea spune , odată cu nașterea copilului. Copilul se dezvoltă sub influența educației părinților, care nu se desfășoară pe un „ loc “ gol. Copilul se naște cu anumite predispoziții naturale, care reprezintă premisele dezvoltării sale psihice ce se formează și se dezvoltă- pe baza

predispozițiilor native – în procesul activității, în procesul educației și instrucției. “¹ Pentru realizarea mării dimensiuni a vieții, pentru o viziune mai pozitivă și optimistă a Bisericii și a lumii, pentru o deschidere spre oameni, pentru a clădi o societate mai bună, mai frățească și mai plăcută, facând astfel din cetatea terestră, cetatea lui Dumnezeu- scria H. Bissonnier- ni se pare firesc a ajuta copilul și adolescentul de a ieși din solitudine, din frustrarea sau revolta interioară. Sprijiniți în mod solid pe tot ceea ce l-ar putea ajuta în viață și bazați pe învățătura Trupului tainic și a comuniunii sfinților, părinții vor face din copii membrii trăitori ai Bisericii lui Hristos și, în același timp, în societatea de mâine, cetățeni utili și fericiți.”²

În capitolul II am arătat rolul învățământului religios în educația copiilor și tinerilor azi și am pus în lumină faptul că lungă perioadă comunistă și lipsa educației religios-morale au dus la îndepărtarea românilor de Dumnezeu. Privind cu obiectivitate societatea românească la început de mileniu trei, nu putem să nu remarcăm cu durere că, în societatea românească, se manifestă azi: necredința în Dumnezeu și îndoiala de credință; indiferentismul și formalismul religios; roadele lipsei totale de educație religioasă a tinerilor, a soților și a copiilor (în general a generațiilor de dinainte de 1989, dar și a celor din generația imediat următoare de după 1989); uitarea și blasfemia lui Dumnezeu; înstrăinarea de Biserică, de rugăciune, de pocăință și de Sfintele Taine; sectarismul și lepădarea de credință (în virtutea drepturilor omului propovăduite de secte și prin prozelitismul lor bine susținut și tenace); desființarea scopului sacru al familiei creștine, familie confruntată cu multe probleme, cum ar fi: desfrânarea, concubinajul, adulterul, avortul, pornografia, divorțul; pruncuciderea, abandonarea sau vânzarea copiilor; dorința de câștig ușor, fără muncă; prostituția și păcatele trupesti fără fire (homosexualitatea, pedofilia, ș.a.m.d.); alcoolismul (beția) cu toate urmările sale violente, consumarea drogurilor și a substanțelor halucinogene; ura și răzbunarea dintre părinți și copii, dintre frați, dintre rude, care duc la violențe greu de imaginat; urmările săvârșirii de violuri, crime, perversiuni, tâlhării, furturi; invadarea unei părți a presei și unora dintre posturile de televiziune cu pornografie, obscenități, vulgaritate (și care se află din păcate la îndemâna oricui: elevi, tineri, maturi); invazia de reviste, imagini și filme pornografice care preamăresc perversiunile și inversiunile sexuale; muzica „tânără” care face apologia băuturii și a „distracției” fără limite, etc; vrăjitoria, practicile oculte, satanismul, ș.a.m.d.; lipsa milei față de persoanele cu handicap, săraci, orfani, bătrâni și alte categorii defavorizate;

¹ Cf. *Premisele naturale ale dezvoltării psihice, în Psihologia copilului preșcolar*, București, 1970, (Lucrare în colectiv, sub redacția prof Al. Roșca și Al. Chircev, Cluj-Napoca), p.20

² H. Bissonnier, *Education religieuse et troubles de la personnalité* (Caracteries des névrotiques et psychotiques), Ed.Fleurus, Paris, 1968, p.183

preocuparea față de ce au făcut alții (prin bârfe, cleветiri, minciuni, mărturii mincinoase, defăimări); pierderea nădejdei în fața greutăților vieții și sinuciderea, fenomen îngrijorător în ultimul timp pentru societatea românească; confundarea, în special de către tineri, a libertății cu libertinajul: „fac ce vreau, când vreau și cum vreau” fără opreliști, fără limite; lipsa de respect din partea unor elevi față de profesori, dezinteresul lor față de „carte” („la ce-mi folosește?”); pătrunderea în școli a alcoolului, drogurilor, intensificarea actelor de disciplină, creșterea delincvenței juvenile, obrăzniciei și teribilismului duse până la extrem.

Am subliniat ideea că școala și profesorii (educatorii) ei trebuie să lupte cu mentalitățile tinerei generații și să-i educe nu în spiritul unui libertinism exagerat, ci în spiritul unei libertăți autentice și reale, în care să se poată afirma adevărata personalitate a elevilor, acea parte a elevilor care înclină și dorește săvârșirea binelui. Să nu uităm că omul nu se naște „rău”, ci devine „rău” datorită unor influențe negative. Cadrele didactice, astăzi, au o mare responsabilitate ca: în acest noian de încercări prin care trece societatea românească, prin care trec tinerii și elevii școlilor noastre, să-i facă pe aceștia să aleagă drumul bun, drept, care să-i ducă la realizarea lor profesională și spirituală.

Am evidențiat faptul că Educația religioasă în școli poate să contribuie la formarea unor conduite, caractere și personalități la elevi. Sistemul de valori creștin este un sistem care a susținut acest popor în două milenii de existență neîntreruptă pe aceste meleaguri, în această Europă și în această lume.

Religia este o disciplină de bază înrădăcinată în Revelația dumnezeiască ,este o creație în același timp umană și divină și, în fond ,e o creație divină.

De asemenea am arătat faptul că religia are și un rol cultural ,întrucât reprezintă și o formă de spiritualitate ce trebuie cunoscută de către elevi. Nu se poate considera o persoană cultă dacă nu cunoaște propriile referințe religioase ,dacă nu știe nimic despre istoria credințelor și religiilor. A cunoaște propriile valori religioase reprezintă o modalitate de securizare culturală, o modalitate de păstrare a tradiției ,pentru că acolo unde se părăsește tradiția este în primejdie existența neamului. Cine vrea ca neamul său să continue a exista trebuie să țină la tradiția lui și, implicit ,să creadă cu tărie în grija ce o poartă lumea suprafirească a acestei tradiții și neamului. Tot aici am subliniat ideea că religia în școală este importantă și din punct de vedere social .Ea are virtutea de a aduce oamenii laolaltă ,de a crea legături durabile .Religia creștină funcționează ca un flux spiritual integrator, ce are în vedere formarea omului în comunitate ,prin comunitate și în comunitate. Omul trăiește în mediul social și trebuie să

dobândească fericirea și desăvârșirea creștină prin practicarea virtuților ,astfel încât lumina lui să lumineze înaintea oamenilor,iar aceștia ,văzându-i faptele bune ,să-L slăvească pe Dumnezeu(Matei 5,16). Dumnezeu este libertatea omului, este dragoste, este frumusețe, este negarea morții. Cultura, educația, îl zidesc pe Dumnezeu în inima omului, pentru ca acesta să poată trăi într-o societate a puterii și a banului, smulgându-l din indiferență și derizoriu.

Tot în capitolul II am prezentat principiile fundamentale ale învățământului religios ,amintind de principiul universalității educației care cere ca la actul educației și, îndeosebi al educației creștine, să aibă acces toți oamenii, indiferent de vârstă, stare socială sau materială, sex sau alte criterii care i-ar putea deosebi pe oameni între ei;de principiul psihologic care pare ar fi cel mai simplu și în același timp și cel mai clar.Pe temeiul lui,învățământul trebuie să se desfășoare cu considerare la situația sufletească a ascultătorilor,pe cât cu putință chiar cu referire la individualitatea acestora privită în totalitatea ei,adică în ceea ce se leagă de gândirea,simțirea și voința lor.Din aceeași perspectivă trebuie luate în considerare și unele situații ca:vârsta,mediul,etc.,care prezintă o mare însemnătate de ordin psihologic și pedagogic.Tot aici am amintit de principiul intuiției care constituie izvorul cunoștințelor noastre exacte,și aceasta în tot timpul vieții.Totul se cere intuit ,priceput,ca să se realizeze o imagine clară și completă ,iar sensul propriu al evenimentelor și fenomenelor înconjurătoare să pătrundă în lumea realității fizice și morale.

Principiul hristocentric cere ca educația religioasă să se orienteze în jurul persoanei Domnului Iisus Hristos, ca Dumnezeu adevărat și Om adevărat.

Adevăratul nostru Pedagog este Iisus Hristos. Educația făcută de Biserică este educația făcută de Iisus Hristos.

Principiul eclesiocentric cere ca cei care se ocupă de educația religioasă să transmită cunoștințele conform învățaturii Bisericii. Biserica poartă pecetea infaibilității, întrucât conducătorul ei nevăzut este Mântuitorul Iisus Hristos: „L-a dat pe El cap Bisericii, care este trupul Lui, plinirea Celui ce plinește întru toți” (Efeseni 1, 22-23).

Biserica creștină este centrul în jurul căruia se desfășoară întreaga acțiune a pedagogiei divine.

Principiul învățării active și conștiente este impus de natura psihică a elevilor și cere ca, atunci când sunt transmise cunoștințele, ele să trezească activitatea sufletească a lor. Potrivit principiului participării active,profesorul trebuie să valorifice întotdeauna înclinația

către activitate³,care este ceva natural pentru copii.Propriu-zis ,activizarea elevilor la ora de religie presupune menținerea lor într-o stare de trezie intelectuală ,de încordare plăcută ,de căutare a soluțiilor unor situații problemă pe care profesorul le provoacă.A fi activ la religie înseamnă a gândi,a medita,a raționa,a merge pe firul unui gând,al unei idei,etc.⁴

În cadrul subcapitolului II.2 am arătat că Iisus Hristos este Pedagogul Suprem și că prin învățătura Sa , Hristos rămâne Persoana de referință pentru toate timpurile. Caracterul veșnic al învățăturii Sale se explică prin faptul că e învățătură cerească, nu produsul gândirii omenești sau al studiului din școli. Aceasta e și marea deosebire între creștinism și celelalte religii, care sunt întemeiate de oameni, profeți sau, de cele mai multe ori, de pseudo-profeți. Învățătura creștină e adusă de Însuși Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut om pentru ca pe oameni să-i ridice la ceruri, să-i îndumnezeiască.Tot aici am subliniat ideea că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat în lume pentru a releva „chipul” adevărat al omului în mijlocul creației. Credința în Hristos ne cheamă la un progres nesfârșit, iar acest progres se realizează, mai ales, prin *iubirea-cunoaștere: a lui Dumnezeu, a semenilor, a lumii*.

Vorbirea Mântuitorului a fost în general o vorbire intuitivă. El vorbea în parabole, pentru ca ascultătorul însuși să descopere mesajul. Numai atunci când se cereau explicații, Mântuitorul interpreta parabola. Acest principiu, și anume că învățământul trebuie să fie intuitiv, este recomandat și de Pestalozzi: „Instrucția nu trebuie să introducă nimic, ci numai să dezvolte forțele existente în ei și datorită cărora vor asimila ceea ce le vine la cunoștință, considerând elementele astfel dobândite, ca pe un capital câștigat prin propriile lor forțe și nu ca ceva străin de puterea lor, impus din afară.

Iubirea jertfelnică a Mântuitorului merge până la asumarea întregii problematice, neliniști, suferințe umane, spirituale și fizice, până la experiența morții pe cruce.

În subcapitolul II.2.1 am prezentat metodele utilizate de Mântuitorul Hristos ,printre care amintesc: *expunerea, conversația, demonstrația intuitivă, modelarea, cooperarea, asaltul de idei, descoperirea, problematizarea, studiul de caz, studiul cu cartea*. În activitatea Sa didactică predomină metodele intuitive, bazate pe prezentarea unor date concrete și imagini intuitive.Toate aceste metode folosite de Mântuitorul Hristos sunt de un real folos și astăzi în cadrul orelor de religie . Din cele prezentate se vede complexitatea metodologică a învățăturilor pe care le-a împărtășit Mântuitorul. I-au urmat Apostolii, Sfinții Părinți, creând un învățământ de catehizare, organizat încă din primele veacuri creștine.

³ Nu vom ezita să-i lăsăm să lucreze singuri sau în echipă ,mai ales dacă devin captivați de o activitate,deoarece vor reține mai multe informații operând cu ele ,decât auzindu-le.

⁴ Constantin Cucos,*Educația religioasă.Repere teoretice și metodice* ,ediția a II a,Editura Polirom,Iași,2009,p.247.

În subcapitolul II.3 am arătat că reușita orei de religie depinde nemijlocit de conștiințiozitatea celui care o predă. Copiii văd religia(de fapt , ortodoxia) prin prisma profesorului, deoarece calitățile și defectele lui se proiectează fast sau nefast asupra materiei în sine. Astfel, elevii își pot crea o imagine reală asupra ortodoxiei (de frumusețe inefabilă!), potrivit frumuseții caracterului profesorului autentic, sau, Domne ferește, una strâmbă, falsă, mediocră, potrivit strâmbătății, falsității, mediocrității, sau, cel mai rău , lipsei de caracter al pretinsului profesor.

De asemenea am creionat câteva dintre calitățile de bază ale profesorului de religie ,având în vedere trei dimensiuni: intelectuală, morală și fizică . Înainte de aceasta, însă, am evidențiat faptul că unui profesor, la fel ca preotului sau altor educatori, de care depinde formarea caracterelor i se cere neapărat a fi un om cu personalitate. Și înțelegem, pe de o parte, că nu i se pretinde nimănui să fie un savant, sfânt, sau geniu, altfel spus, un desăvârșit. Pe de o altă parte, educatorul autentic trebuie să dovedească, însă, o permanentă strădanie spre a-și contura personalitatea. Să tindă neîncetat spre desăvârșire , predispus continuu epectazei intelectuale și duhovnicești.

Am evidențiat faptul că reușita educației religioase a copilului constă în conlucrarea armonioasă a tuturor factorilor umani descriși mai sus cu Factorul Suprem, Dumnezeu. Copilul se va dezvolta normal și va deveni un caracter creștin, dacă îl va întâlni pe Dumnezeu, la fel ca în Biserică, atât în familie, cât și în școală. Mai adânc, copilul Îl va descoperi pe Dumnezeu, dacă Îl va simți prezent în inimile educatorilor săi : părinți, preoți, profesori de religie ș.a. Crescut și maturizat cu această descoperire, va depinde apoi numai de propria sa voință pentru a-și păstra curat caracterul moral-creștin, la zidirea căruia educatorii conștiințioși au ostenit cu atâta dăruire.

Am evidențiat de asemenea, rolul preotului ca duhovnic, din care reiese necesitatea unui părinte duhovnicesc încă de la vârsta de 6-7 ani, spovedania având nu un caracter penitențial ci, mai degrabă pedagogic- catehetic și sacramental. În acest sens, preotul duhovnic îndeplinește mai mult un rol de părinte și pedagog spre Hristos, care îl îndrumă pe copil cu multă dragoste și grija spre o viață curată și sfântă, îl învață să distingă binele de rău, să evite păcatul și să practice virtuțile, îi oferă un răspuns creștin problemelor și dilemelor sale.

Am scos în evidență rolul misionar al preotului ca îndrumător; am evidențiat faptul că activitatea de conducere sau de păstorire a sufletelor întrunește într-însa , în cea mai completă sinteză, toate puterile preoției. Preotul lucrează asupra credincioșilor prin predicarea cuvântului Evangheliei la îndrumarea, prin exemplu și sfat, spre virtute și perfecțiune. De asemenea , și prin funcția liturgică din ritualul Tainelor se împlinește , într-o anumită măsură o

acțiune de conducere pastorală sau de îndrumare spirituală. Însă rolul de conducător spiritual al preotului se arată într-o măsură covârșitoare în administrarea Tainei Spovedaniei sau în momente de criză, când sufletul celui care se pocăiește este adânc răscolit și frământat nu numai de o datorie religioasă, ci și de o adâncă nevoie psihologică de regenerare. Atunci el este mai dispus și mai primitiv de îndrumări. În acest sens am arătat, în continuare, rolul preotului în formarea personalității elevului. Pentru aceasta se impune și o profundă cunoaștere a dinamicii dezvoltării personalității, ce are în vedere caracteristici ale dezvoltării fizice și psihice în diferite etape ale vârstei. După aceea, printr-o anumită orientare, îndrumarea preotului, se urmărește desăvârșirea persoanei prin întruparea binelui într-însa.

Am arătat misiunea preotului în combaterea devierilor comportamentale ale elevilor, aici am făcut întâi o prezentare socio-psihologică a fenomenului și delimitări terminologice pentru a înțelege mai adânc rolul preotului.

În subcapitolul II.5 am prezentat relația dintre consilierea duhovnicească și consilierea școlară și relația dintre preot și psiholog. Având în vedere natura problemelor cu care se confruntă oamenii, consilierea se ocupă, în primul rând, de problemele orientate spre realitate, de probleme ale mediului și, deci, de natură situațională, în timp ce consilierea duhovnicească are ca obiect atitudinile, sentimentele și diversele stări emoționale ale persoanei, dar care au legătură cu realitatea, cu problemele de natură situațională. Cu alte cuvinte, consilierea ar fi centrată mai mult pe probleme cognitive, iar consilierea duhovnicească mai mult pe problemele afective ale persoanei.

Referindu-ne la scopurile consilierii și ale consilierii duhovnicești, putem afirma, consilierea urmărește să-l determine pe elev să utilizeze șansele pe care le are pentru a face față problemelor vieții, iar consilierea duhovnicească este direcționată spre o schimbare de personalitate, și am adăuga, personalitatea morală.

Înșușirile preotului duhovnic sunt aceleași pe care trebuie să le posede un bun consilier și în plus mai multe decât acestea. Izvorul și temeiul autorității și prestigiului stau în moralitatea acestuia⁵. Cele dintâi virtuți care trebuie să domine, să inspire și să caracterizeze personalitatea unui păstor adevărat de suflete sunt cele trei virtuți fundamentale ale creștinilor: credința, nădejdea și dragostea. Ele izvorând din inimă, alcătuiesc latura afectivă a personalității sale.

Am afirmat în concluzie că psihologia, consilierea nu este același lucru cu îndrumarea duhovnicească dar nu trebuie ignorată similitudinea dintre metodele și modul de abordare utilizate în psihologie și cele folosite în îndrumarea duhovnicească. Sfinții Părinți,

⁵ Pr. prof. dr Nicolae D. Necula, *Pastorală*, curs, Facultatea de Teologie, BFT, București, 1996-1997. p.9-20.

psihologi desăvârșiți și cercetători ai comportamentului uman, „au dus cu ei harul vieții creștine în psihologie, conferindu-i acelei dimensiuni expansive ale îndrumării duhovnicești”⁶ și făcând astfel posibilă reîntregirea sufletească, redobândirea sănătății și a echilibrului lăuntric” și mai ales învierea încă de aici, de pe pământ.

Am evidențiat faptul că preotul în misiunea de consilier duhovnicesc, trebuie să fie un bun psiholog, dar trebuie să cunoască și pe cele ale duhului, nu doar pe cele ale sufletului. Un duhovnic merge la esență, la ultima adâncime, raportând totul la învățătura evanghelică.

În capitolul III am abordat familia din perspectiva socio-pedagogică, ca posibil factor de risc în apariția devierilor comportamentale, și familia creștin ortodoxă, care potrivit lui Dumnezeu are principala responsabilitate în educarea și formarea copilului.

Părinții care își cresc bine copiii au răsplată din toate părțile: în primul rând de la copilul pe care l-au crescut văzând că acesta și-a însușit bine învățăturile și că este pe calea cea bună, că își poate întemeia o familie și ca va fi iubitor și responsabil față de soție, copii și de semenii, iar numele lor va fi dus mai departe cu cinste.

O a doua răsplată vine din partea societății care va avea un membru demn și cinstit, capabil și responsabil, prin respectul pe care îl va aduce părinților unui astfel de om. Iar nu în cele din urmă răsplata va veni de la Dumnezeu care va primi înmulțit înapoi darul pe care l-a încredințat părinților.

Totuși, părinții care nu își educă bine copiii vor avea de suferit văzându-l pe fiul lor că este distrus de patimi, evitat de ceilalți, om căruia nu îi poate fi încredințat nimic, fără cuvânt și altele asemenea acestora. Vor suferi rușine din partea societății când copilul lor va fi educat de legi și de judecători. Dar nici Dumnezeu nu va trece cu vederea această ignoranță și nepăsare. Cunoaștem exemplul preotului Eli, om împodobit cu numeroase virtuți și calități, cu credință puternică și cu râvnă pe măsură, dar cu toate acestea și-a pierdut mântuirea din cauza „simplului” fapt că nu a educat copiii.

În subcapitolul III.1 am subliniat faptul că primii șapte ani din viața omului sunt cei în care se pun temelii solide la educația sa și sunt trasate căile pe care le va urma pe parcursul întregii vieți. „*Dacă vei întipări în sufletul lui încă fraged învățăturile cele bune, nimeni nu va putea să i le desprindă; ele se întăresc precum sigiliul aplicat pe ceară*”⁷. Sfântul Ioan Gură de Aur face în acest sens o asemănare cât se poate de potrivită, el asemuie sufletul copilului cu mărgăritarele care atunci când scoase din apă sunt foarte moi, de aceea cel care le pescuiește le modelează în palmă dându-le o formă ce va rămâne neschimbată. „*După cum*

⁶ Arhiepiscopul Hrisostom de Etna, *op.cit.*, p.196.

⁷ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor ...*, p. 400.

*pictorii lucrează cu multă grijă și exactitate tablourile, iar sculptorii statuile, tot așa fiecare tată și mamă trebuie să-și dea silința pentru desăvârșirea acestor tablouri, acestor icoane minunate ale lui Dumnezeu*⁸.

Vorbind despre copiii care învață să vorbească, Sfântul Ioan Gură de Aur spune un lucru foarte important pentru fiecare aspect al paternității creștine și anume că *exemplul este totul*. De exemplu, cuvintele folosite de părinți, modul lor de a vorbi vor avea o înrâurire puternică asupra vorbirii copilului. Sfântul Ioan spune că, auzindu-și părinții insultându-se și vorbindu-și în mod agresiv, copiii vor învăța să vorbească la fel. Exemplul părinților este primordial; dacă ei nu își vor arăta respect unul altuia, copilul nu va învăța niciodată ce-i ascultarea. Ascultarea e vitală din punct de vedere duhovnicesc și copiilor care nu au dobândit-o de mici le va fi mult mai anevoie să o învețe mai târziu.

În subcapitolul III.2 am evidențiat rolul virtuților familiei creștine în educația copilului.

Cel mai important lucru în educația copiilor îl ocupă ascultarea; dacă ea există atunci toate celelalte se vor așterne foarte ușor în suflet deoarece copilul le va primi cu încredere și cu dragoste și cu dorința de a nu supăra pe părinți dacă nu fac așa cum li se spune. „*Să avem grijă ca tinerii să fie cuminți pentru că, am spune, de la neascultare pornesc toate relele. Cu trecerea timpului un obicei rău devine atât de dăunător, încât nici un sfat, oricât de bun, nu-i mai poate ajuta pe cei ce s-au dedat unui viciu. Aceștia se lasă conduși de diavol, ca niște prizonieri, oriunde le dictează. El e cel ce dictează și le dă tinerilor poruncile pierzătoare, pe care ei le execută cu plăcere, bucurându-se numai de plăcerea prezentă, fără a se gândi nici un moment că e urmată de durere. De aceea vă rog să-i ajutăm pe copiii noștri, ca să nu apese asupra noastră răspunderea pentru faptele lor rele*”⁹.

Orice părinte își dorește copii ascultători, dar înainte de toate el trebuie să fie un model și să respecte orice formă de autoritate recunoscută, orice principiu și orice lege. Astfel de autorități sunt Dumnezeu, Biserica și statul. Experiența ne descoperă faptul că în multe familii Dumnezeu este ultimul căruia i se acordă vreo importanță. În societatea secularizată în care trăim se discută despre Dumnezeu atunci când se citește vreo carte, în care se promovează necredința sau negarea unuia dintre adevărurile de credință ale creștinismului. Mai rău este faptul că mulți părinți nu simt nevoia de a intra în legătură cu Dumnezeu, iar pe cei care au această legătură îi batjocoresc.

De asemenea în subcapitolul III.2.2.am prezentat rolul rugăciunii în viața copiilor.

⁸ *Ibidem*, p.401

⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Părinți, copii și creșterea lor*, ..., p. 11.

Ce poate fi mai frumos decât să vedem o familie creștină în care există un puternic simțământ de dragoste și mulțumire față de Dumnezeu, simțăminte care se exprimă cel mai autentic și cel mai frumos prin rugăciune. Este foarte bine și foarte frumos ca după terminarea treburilor casnice, la care să participe și copiii după puterile lor, întreaga familie să se așeze la rugăciune, aducând lui Dumnezeu prinos de mulțumire și de laudă pentru toate binefacerile și cereri smerite pentru călăuzirea pașilor pe cărările mântuirii, ca nici în veșnicie să nu fie despărțiți unii de alți, apoi cereri pentru toate nevoile și trebuințele.

În subcapitolul III.3 am evidențiat preocupările privind predarea religiei în școală, începând cu referire la Reforma Învățământului din 1864 din vremea lui Cuza.

O atenție sporită s-a acordat dintotdeauna educației religioase a tinerilor. A lipsi tineretul român de educație religioasă, era considerat un atentat împotriva sufletului lor, sau era la fel cu a asista la ridicarea unei case din cărămizi, fără a fi legate între ele. Referitor la acest aspect P.S. Vasile Coman afirma că o educație fără religie este o clădire spirituală întunecoasă, în care nu răzbate soarele Evangheliei.

Fundamentând această afirmație, putem lesne constata frustrarea ce s-a făcut Școlii românești în cei peste 40 de ani de învățământ materialist-științific, în care copiilor le-a fost interzis să-și cunoască adevărata lor origine și cum trebuie să trăiască într-o lume material vremelnică, pentru a-și dobândi un loc în veșnicia lumii spirituale.

În subcapitolul III.3.1 am subliniat faptul că la o atentă privire a celor implicați în educația religioasă, constatăm lipsa aprecierii juste a orei de religie. Sunt mulți care văd în educația religioasă riposta la adresa ideologiei materialiste; alții ca pe o modalitate de a profesa o meserie- cea de catehet – și prea puțini prevăd zorii prevestitori ai mântuirii sufletului. Dintre aceștia îl amintim pe dl. Teodor Baconski, care afirmă cu convingere că „scopul religiei este mântuirea... E vorba de un drept fundamental al fiecărui individ. Cred că religia este o adevărată doctrină care trezește în individ apetitul spiritualității, îl orientează către un cadru de viață și către un orizont superior..

Referindu-mă la însemnătatea și utilitatea învățământului religios și implicit la aprecierea justă a orei de religie, amintesc aici exprimarea lui Clement Alexandrinul, în epoca veche și Comenius în epoca modernă. „Voi ucenici tineri privilegiați de această formare sufletească fericită, să clădim mai mult și mai bine personalitatea așa de frumoasă a Bisericii noastre creștine! Ca și copiii să mergem la mama noastră bună! Și dacă noi suntem într-adevăr ascultătorii cuvântului lui Dumnezeu, să sărbătorim împreună rânduiala fericită. Sufletul primind la început pregătirea, apoi îmbrăcat cu grația și ca un mic copil al lui Dumnezeu transportat de pe acest pământ unde a fost instruit, către ceruri, unde el regăsește pentru

totdeauna pe Tatăl, pe care L-a cunoscut aici.” Iar marele pedagog Comenius, zice : „Eu mă rog ca un Duh să ne însuflețească pe toți, de a lucra pentru un scop atât de general și folositor, cu sfatul, cu exemplul, cu îndreptarea, cu îndemnul... Tu însă, Domnul Dumnezeu nostru, dă-ne o inimă deschisă spre a servi gloriei Tale, atât cât poate fiecare... Întărește, o, Doamne, tot ce mi-ai dat . Arată servitorilor tăi faptele Tale și mărirea Ta o dă copiilor tăi... La Tine e speranța noastră, o, Doamne ! Astfel că nu vom rătăci niciodată. ”

În capitolul IV am prezentat păcatul și viciul ca otravă pentru educație atât în cazul copiilor cât și a tinerilor . În lupta părinților cu patimile copiilor ar trebui să anihileze patima de căpătâi, care în cele mai multe cazuri este egoismul. Pe bună dreptate egoismul este considerat de către Sfinții Părinți ca fiind mamă și doică a tuturor patimilor și răutăților. Dumnezeu îi ajută pe părinți sădind în sufletele copiilor chiar de la naștere smerenia și buna cuviință. Atunci când apare mândria și egoismul putem afirma că acel suflet a dezvoltat greșit ambiția sădită de către Creator. Despre smerenia copiilor a vorbit Însuși Mântuitorul când a pus în mijlocul Apostolilor un copil și a spus: „*Deci cine se va smeri pe sine ca pruncul acesta, acela este cel mai mare în Împărăția Cerurilor*” (Matei XVIII,4).

O primă formă de egoism întâlnită la copii se întâlnește în momentul în care primesc un lucru nou, de exemplu o haină, fapt care produce îngâmfare. Bucuria copilului când primește un lucru nou este naturală și firească, însă când aceste manifestări sunt exagerate sau de lungă durată, producând în sufletele celorlalți copii umilință, este clar că limitele firescului sunt depășite și avem de-a face cu o primă formă de egoism.

O a doua formă de egoism se întâlnește atunci când copilul își manifestă mândria disprețuindu-i pe tovarășii lui datorită faptului că părinții săi sunt pe o treaptă socială înaltă, când dispun de oarecare bogății. Pentru contracararea acestei manifestări părinții trebuie să-i învețe pe copii să fie politicoși față de orice om, fie el bogat sau sărac. Mare greșală fac acei părinți care interzic copiilor lor să lege prietenii cu copiii de condiție socială inferioară, dar cu alese calități sufletești. Povestirile despre viața lui Iisus, care nu și-a ales părinți bogați , ci o familie săracă ajută foarte mult pe copil să înțeleagă faptul că Dumnezeu nu se uită la bogăție, ci la curăție.

În capitolul IV am amintit un alt factor de risc în ceea ce privește apariția devierilor de comportament este grupul formal și informal, adică mediul din afara familiei, adică prietenii. Aici am arătat motivul pentru care elevii preadolescenți și adolescenți apelează la grupuri nocive și cum se poate interveni, în viziunea ortodoxă, pentru prevenirea și rezolvarea situațiilor de criză. În legătura cu aceste grupuri am evidențiat violența și cauzele ei, în care o

sursă importantă a creșterii acesteia o reprezintă internetul și producțiile de televiziune de slabă calitate, care propaga mediocritatea și modele comportamentale deviante, delincvente și chiar criminale. Apoi am vorbit despre erotism care joacă un rol aparte în criza generală a umanului. Am arătat principalele cauze ale erotismului ca fiind , de asemenea, televiziunea și internetul, prin care se transmit mesaje cu totul străine și potrivnice învățaturii bisericii ortodoxe. Astfel copiilor li se poate modela o sensibilitate sexuală anormală, care să- i marcheze pe toată viața. Am evidențiat implicarea preotului în familie și la școală, pentru a preveni asemenea anomalii și, dacă totuși s-au produs, terapia duhovnicească pentru a se elibera de această patimă.

Tot în capitolul IV am vorbit despre consecințele negative ale imigrației care se răsfrâng în comportamente deviante ,scăderea rezultatelor școlare ,degradarea stării fizice și psihice a copilului .Toate acestea sunt cauzate de lipsa controlului ,a educației,a modelelor pozitive ,a problemelor de comunicare,a dificultăților de adaptare ,a deficiențelor de îngrijire,a supraîncărcării cu sarcini.

De asemenea am oferit și soluții în vederea prevenirii aspectelor negative din viața copiilor odată cu plecarea părinților în străinătate.

În subcapitolul 1V.2.1 am arătat semnificația psihologică a vârstei tinereții din perspectiva creștin-ortodoxă și faptul că scopul educației religioase este tocmai acesta de a-l conduce pe om pe drumul vieții și de a-l întoarce pe cel pierdut „,acasă””.Biserica se ocupă de om, din pruncie și până la trecerea din viața aceasta. Ea este factorul continuu al educației, al construirii persoanei umane. Valorile religioase nu pot lipsi omului, pentru că îi sunt firești și ar știrbi în mod esențial ființa umană.Dacă educația se face în spirit creștin ,cu respectarea etapelor psihologice,ea nu poate eșua.

Acțiunea familiei ar trebui să fie atât constructivă cât și preventivă sau corectivă și mai ales să aibă în vedere perspectiva formării și dezvoltării tânărului. În perioada de vârstă 7-14 ani, trei sunt instituțiile de bază care contribuie la creșterea și educația religioasă a copiilor. Prima este familia, unde se nasc trupește și unde sunt educați copii de către părinți, în iubire de Hristos până la vârsta de 7 ani, dar și în perioada de vârstă următoare.A doua este școala primară și gimnazială unde în cadrul orelor de religie primesc primele cunoștințe de morală creștină, de la învățător, profesor de religie și preoți. A treia este Sfânta Biserică unde copii trebuie să participe la Sfintele slujbe cu părinții, sau dacă aceștia nu frecventează biserica, cu profesorul de religie sau singuri. Educația religios morală la această vârstă este hotărâtoare pentru creșterea elevilor în credință, respectarea normelor și principiilor morale, în pregătirea și formarea lor pentru viață.

La vârsta de 7-14 ani, copii și preadolescenții sunt ispitiți de multe, gândul de a lua banii din casă fără știrea părinților sau chiar din casele altora; dorința de a se împrieteni cu alți copii tineri sau maturi, formând veritabile bande și anturaje, iar curiozitatea îi duce la imitare sau măcar de a încerca.

În perioada de vârstă cuprinsă între 15-19 ani rolul principal în educarea religios morală îl are profesorul de religie și preotul duhovnic. Copii trecuți de vârsta pubertății spre adolescență cugetă și încep să-și pună întrebări. Ei trec de la vizual și emoțional la rațional, și odată cu dezvoltarea personalității devin mai curioși, mai îndoielnici, fiind totodată stăpâniți de gândul mândriei și de instinctul sexual. Este vârsta critică a tinerilor. Ora de religie în școală trebuie să influențeze în bine această vârstă, iar preotul în biserică trebuie să influențeze pe tânăr mai ales haric, divin.

Preocupările cele mai frecvente la vârsta adolescenței sunt: setea de cunoaștere, care se manifestă prin studiu și prin dorința de a vedea lucruri și locuri noi; descoperirea vocației pentru viitor; dorința de a iubi în vederea întemeierii unei familii. Ispitele cele mai des întâlnite la 16-18 ani sunt orgoliul de a ieși de sub tutela părinților săi, îndoiala în credință și în stabilitatea religioasă, lupta intensă cu gândurile, cu imaginațiile și păcatele trupești.

Aceste frământări sunt mult mai evidente la adolescenți și la tineri, vârsta căutărilor, vârsta întrebărilor existențiale – vârstă decisivă pentru formarea personalității sale.

Acțiunea familiei ar trebui să fie atât constructivă cât și preventivă sau corectivă și mai ales să aibă în vedere perspectiva formării și dezvoltării tânărului. În perioada de vârstă 7-14 ani, trei sunt instituțiile de bază care contribuie la creșterea și educația religioasă a copiilor. Prima este familia, unde se nasc trupește și unde sunt educați copii de către părinți, în iubire de Hristos până la vârsta de 7 ani, dar și în perioada de vârstă următoare. A doua este școala primară și gimnazială unde în cadrul orelor de religie primesc primele cunoștințe de morală creștină, de la învățător, profesor de religie și preoți. A treia este Sfânta Biserică unde copii trebuie să participe la Sfintele slujbe cu părinții, sau dacă aceștia nu frecventează biserica, cu profesorul de religie sau singuri. Educația religios morală la această vârstă este hotărâtoare pentru creșterea elevilor în credință, respectarea normelor și principiilor morale, în pregătirea și formarea lor pentru viață.

La vârsta de 7-14 ani, copii și preadolescenții sunt ispitiți de multe, gândul de a lua banii din casă fără știrea părinților sau chiar din casele altora; dorința de a se împrieteni cu alți copii tineri sau maturi, formând veritabile bande și anturaje, iar curiozitatea îi duce la imitare sau măcar de a încerca.

În perioada de vârstă cuprinsă între 15-19 ani rolul principal în educarea religioasă morală îl are profesorul de religie și preotul duhovnic. Copiii trecuți de vârsta pubertății spre adolescență cugetă și încep să-și pună întrebări. Ei trec de la vizual și emoțional la rațional, și odată cu dezvoltarea personalității devin mai curioși, mai îndoielnici, fiind totodată stăpâniți de gândul mândriei și de instinctul sexual. Este vârsta critică a tinerilor. Ora de religie în școală trebuie să influențeze în bine această vârstă, iar preotul în biserică trebuie să influențeze pe tânăr mai ales haric, divin.

Preocupările cele mai frecvente la vârsta adolescenței sunt: setea de cunoaștere, care se manifestă prin studiu și prin dorința de a vedea lucruri și locuri noi; descoperirea vocației pentru viitor; dorința de a iubi în vederea întemeierii unei familii. Ispitele cele mai des întâlnite la 16-18 ani sunt orgoliul de a ieși de sub tutela părinților săi, îndoiala în credință și în stabilitatea religioasă, lupta intensă cu gândurile, cu imaginațiile și păcatele trupești.

Aceste frământări sunt mult mai evidente la adolescenți și la tineri, vârsta căutărilor, vârsta întrebărilor existențiale – vârstă decisivă pentru formarea personalității sale.

Pastorația individuală este foarte necesară și poate că ar putea fi întocmite chiar registre cu evidența tineretului.

Am arătat faptul că energia tânărului trebuie canalizată spre ceva constructiv. Pe de altă parte, modificările fiziologice, dacă nu sunt susținute de credință în Dumnezeu, pot aduce o labilitate în comportament. Energia tânărului trebuie astfel transformată, mai concret vorbind, ea trebuie dirijată spre cele două atitudini religioase: una de înălțare, cealaltă de adâncire.

Tinerii sunt capabili să coboare în tainele cunoașterii lui Dumnezeu, mai ușor decât alții, și astfel ei se înalță.

Am subliniat tot aici faptul că principala cauză a apariției unor mișcări religioase, multe dintre ele de proveniență păgână-orientală care reușesc să-i ademenească pe tineri și care operează exclusiv la nivel psihic și nu au absolut nimic cu trăirea creștină, așa cum spune și Sfântul Serafim Rose, o constituie slăbirea trăirii duhovnicești a adevăratului creștinism.

Prin urmare, criza religioasă internă a facilitat și continuă să faciliteze infiltrarea unor curente ce promulgă, mai degrabă, idei fascinante și senzaționale, decât elemente sănătoase de credință.

Într-o asemenea situație, soluția redresării nu poate fi, decât aprofundarea vieții duhovnicești creștine. Biserica trebuie să-și identifice acțiunea de catehizare a

copiilor/tinerilor, în biserică și școală, pentru ca aceștia să fie la adăpost de efectul contaminator al sectelor și curenților religioase moderniste.

De multe ori tânărul nu-și dezvăluie sufletul cu multă ușurință înaintea duhovnicului, mai ales dacă nu-l cunoaște îndeajuns. Preotul însă, știind situația tânărului, ar putea să găsească el o modalitate de a se apropia de acesta. Nu am întâlnit până acum un tânăr refractar la discuții, ci, dimpotrivă, cu deosebit interes pentru a discuta probleme duhovnicești. Asemenea întâlniri și teme se pot desfășura în mod organizat, iar tânărul va căpăta încredere în duhovnic și astfel se va apropia de Biserică.

În subcapitolul IV.3 am arătat faptul că Biserica socotește sinuciderea un grav păcat. Este o ofensă adusă lui Dumnezeu, ca principiu al vieții. Sinuciderea contravine învățăturii creștine despre om. Antropologia creștină ne arată că omul este creat de Dumnezeu după chipul Său și în vederea unei nesfârșite asemănări cu El.

Sinucigașul batjocorește darul lui Dumnezeu. El nu-l mai vede pe Dumnezeu ca ocrotitor al său și nu mai are nădejdea izbăvirii. Dat fiind faptul că multe cazuri de sinucidere au loc în cazul tinerilor în momente de suferință fizică sau morală, am încercat să dau o interpretare teologică suferinței, arătând și implicațiile ei spirituale. Interpretând în sens duhovnicesc, putem spune că pentru unii, suferința este o pedeapsă a păcatelor lor, iar atitudinea lor trebuie să fie una de acceptare în tăcere, de smerenie. Se poate vorbi și de funcția harică a suferinței. Pedeapsa lui Dumnezeu are întotdeauna scop pedagogic; este o chemare la pocăință. Când omul nu se mai simte muștrat de cuvântul lui Dumnezeu este chemat de El la pocăință prin alte mijloace. Am pus de asemenea în lumină faptul că nu întotdeauna bolile sunt urmări ale păcatelor așa cum era concepția iudaică. Uneori ea este o încercare a credinței, o „ispitire” îngăduită de Dumnezeu spre verificarea virtuții noastre.

În subcapitolul IV.3.2 am evidențiat marea responsabilitate pe care dirigințele, profesorul de religie, părinții și duhovnicul îl au pentru adolescenți în ceea ce privește educația sexuală. Dacă preotul îi spune că legăturile trupești înainte de căsătorie ca și practicile acestea ascunse, sunt păcate, chiar foarte grave, iar, pe de altă parte, altcineva îi inoculează ideea că asemenea legături sunt firești, naturale și chiar necesare – sigur că, se va afla copilul într-o mare dilemă. Trebuie îndemnat tânărul să asculte de glasul conștiinței sale și să se roage fiindcă rugăciunea stăpânește pornirile instinctuale.

De asemenea, trebuie accentuată învățătura creștină despre trup, responsabilitățile omului față de trupul său ca locaș al Duhului Sfânt, Care trebuie să locuiască în noi, pentru a avea parte de bucurie. Am vorbit despre faptul că în manifestarea instinctului sexual, omul nu trebuie să caute doar plăcerea. Dumnezeu a sădit în om instinctul sexual pentru că astfel să se

desăvârșească unitatea soților și să se perpetueze specia umană. În cazul în care se caută doar plăcerea, înseamnă că avem de-a face cu patima, iar patima ignoră scopul, finalitatea.

Omul pătimas,rupt interior de Dumnezeu,caută numai placerea care rezultă din unirea sexuala,ca pe unicul său scop.

De asemenea am evidențiat efectele negative ale dependenței de pornografie și de mesaje erotice asupra tinerilor .Am concluzionat acest subcapitol afirmând că triada Biserica, Familia și Școala trebuie să se orienteze în direcția cultivării la copii a unor sentimente superioare, a unei concepții cu privire la iubire, la rolul ei în viața individului, din perspectiva religios-morală.

Datoria celor implicați este de a se îngriji de instinctele care se trezesc în elevi. În acest domeniu, întâi de toate , trebuie să li se înlăture atenția, nu să se concentreze. Instinctele sexuale sunt, prin natura lor, destul de coștiente și nu trebuie proiectate în emisferele cerebrale, pentru că odată ce atenția se trezește asupra acestui subiect, imaginația lucrează, curiozitatea și dorința se aprind și rațiunea nu li se mai poate împotrivi.¹⁰ În al doilea rând , cea mai bună educație în materie sexuală este o educație completă a caracterului și cea mai bună instrucție este aceea care să pună în lumină forța inepuizabilă de care dispune spiritul pentru a se face stăpân pe dorințele și dispozițiile corpului.

Tot în cadrul capitolului IV referitor la droguri și combaterea lor, am dat câteva definiții ale termenilor folosiți, principalele categorii de droguri, cauzele pentru care elevii ajung să se drogheze și posibilitatea intervenției preotului în prevenirea acestui flagel. În situații de criză preotul poate interveni împreună cu familia și specialiștii: psihiatrul și psihologul, pentru că este afectat și trupul și psihicul si sufletul.Am evidențiat faptul că Biserica, în principal prin clericii ei, este abilitată să lupte împotriva drogurilor, în special pentru salvarea celor dependenți de droguri, prin însăși poziția pe care ea trebuie să o aibă fața de cel prins în capcana acestui rău, pentru că Biserica are obligația de a întinde o mână celor bolnavi. Or, drogatul este un astfel de bolnav, și fizic si psihic. Dependența de drog este boala sa, o dependență care, așa cum arătam mai înainte, devine în cele din urmă ucigătoare.Am arătat că cei care au ajuns victime trebuie asistați, îndrumați, ajutați. Este aici mai ales munca specialiștilor dar și a celor din alte segmente ale societății. Evident că Biserica are și un rol important în salvarea lor. Grija ce trebuie arătată consumatorilor de droguri nu trece într-un plan secund față de grija pentru cei ce pot ajunge ca aceștia . Cel victimizat este, atunci când a fost descoperit, sub supravegherea autorităților abilitate, pe când potențiala victimă are o

¹⁰ F.W. Foerester, *Școala și caracterul:problemele morale ale vieții școlare*,București,1940, p.73

libertate primejdioasă și primejduită. Am evidențiat faptul că preotul, fie în calitate de dascăl de religie, dar și în calitatea sa de preot mai ales, trebuie să ajute școala în strădania acesteia de a forma un tineret cât mai moral, un tineret care să aibă un crez sănătos, cu repere clare în planul etic. Să nu uităm că pericolul creșterii consumatorilor de droguri are în școală, deci printre elevi, mari șanse. Școala este poate cel mai vulnerabil loc sub raportul câștigării de potențiali consumatori. Elevul este mai expus prin lipsa de experiențe, prin înțelegerea greșită a fenomenului de emancipare, prin fronda afișată, prin ascunderea unor frustrări, prin sensibilitați de ordin afectiv asociate cu stări de anxietate. Tot la acest subcapitol am arătat faptul că Biserica Ortodoxă într-o societate modernă și secularizată trebuie să adopte o atitudine de angajare și slujire a lumii, nu de resemnare în fața problemelor lumii. În acest sens, ea trebuie să se situeze într-un raport viu cu societatea. Biserica nu trebuie să fie concentrată doar în Sfânta Liturghie și viață sacramentală, ci și să-și afirme fără echivoc responsabilitatea pentru viața lumii.

Puterea terapeutică a Sfintelor Taine trebuie să se manifeste asupra întregii lumi aflate în suferință. Biserica nu poate rămâne indiferentă la suferințele oamenilor. Ea trebuie să le ofere mijloace de luptă împotriva răului și posibilitatea mântuirii și a nemuririi lor. Biserica poate ajunge la inima omului contemporan atât de bolnav sufletește, dându-i Painea Vieții.

În subcapitolul IV.3.5 am revenit la un alt aspect în ceea ce privește riscurile de comportament deviant, care își are originea în consumul necontrolat de informații produse de mass-media, o sursă importantă a acestor riscuri găsindu-se în producțiile de televiziune de slabă calitate, care propaga mediocritatea și „modele” comportamentale deviante, delincvente, chiar criminale.

Din toate studiile de până acum (peste 1000 de studii și articole) s-a constatat că violența din media constituie una din cele mai importante cauze ale violenței în lumea reală. Din majoritatea cercetărilor efectuate, rezultă că violența de la televizor are următoarele efecte:

facilitează agresiunea și comportamentul antisocial, dezvoltă insensibilitatea la violență sau la victimele violenței, intensifică percepția telespectatorilor că trăiesc într-o lume periculoasă în care ei pot deveni victime. Tot aici am arătat că cercetările întreprinse de Centerwall (autor de referință ce vizează efectele pe termen lung ale violenței TV) demonstrează că expunerea pe termen lung la televiziune este un factor care cauzează aproape jumătate din omucideri în

SUA. Astfel 10.000 de omoruri ar putea fi prevenite anual dacă televiziunea ar transmite emisiuni cu mai puțină violență.

În ceea ce privește efectele violenței asupra copiilor și adolescenților studiile corelaționale arată că, pentru copiii claselor I-IV, există o legătură puternică între nivelul comportamentului agresiv al copilului și numărul scenelor de violență privite la televizor și calculator. Studiile experimentale constată o accentuare a comportamentului agresiv ca urmare a expunerii la violența televizată.

Am concluzionat ,afirmând că se poate afirma că expunerea îndelungată la violența de la televizor sau de la calculator, e una din cauzele comportamentului agresiv, ale infracțiunilor și ale violenței din societate. Dovezile vin atât din studiile de laborator , cât și cele din viața de zi cu zi. Violența televizorului îi afectează pe oamenii de toate vârstele, de ambele sexe, aflați la oricare dintre nivelele socio-economice și de inteligență. Efectul nu se limitează numai la copii care sunt deja expuși sa fie agresivi și nu se răstrânge la o singură țară. Nu poate fi ignorat faptul că se obțin aceleași concluzii ale relației dintre violența televizată și agresiunea copiilor în mai multe studii, în diferite țări. Efectul causal al violenței televizate asupra agresiunii nu poate fi negat sau înlăturat pentru că este un cerc vicios în care violența televizată îi face pe copii mai agresivi, iar aceștia ajung să vizioneze mai multă violență pentru a-și justifica comportamentul.

Am evidențiat faptul că numai privitul la TV , fără a ține seama de sursa informației, afectează deopotrivă activitatea corticală și puterea sufletească în sensul unei grave afectări a voinței. Omul este deformat la praguri de alarmă antropologică în toate componentele sale ființiale, ceea ce arată că televizorul induce grave mutații antropologice. Dacă ținem seama și de sursele informației de la TV atunci observăm nocivitatea asupra celei mai importante componente a ființei umane, cea emoțional – morală. Am arătat faptul că agresiunea internetului asupra copilului este și ea o realitate întărită prin fapte, mărturii, adevăr și prin dovezi medicale incontestabile. La o importantă conferință a Asociației Psihiatrice Americane desfășurată la New York, dependența de internet a fost inclusă pe lista bolilor care necesită același tip de abordare ca dependența de alcool, de droguri sau de jocuri pe calculator. Prin urmare, folosirea excesivă a internetului este drog, este un rău palpabil.

În capitolul V am prezentat familia,biserica și școala ca pe o triadă benefică a educației creștine .

Am subliniat faptul că dacă există suflet din momentul zămislirii, atunci educația copilului începe încă din perioada sarcinii. Dacă părinții trăiesc duhovnicește , copilul din pânțelele ei se sfîntește. De aceea atunci când este însărcinată femeia trebuie să rostească

rugaciunea lui Iisus¹¹ , să citească puțin din Noul Testament, să se spovedească și să se împărtășească mai des pentru că pruncul din pântec va intra în legătura harică cu Hristos. În această perioadă părinții nu trebuie să se tulbure, să se certe, să trăiască în păcate, pentru că va fi afectată viața copilului încă din pântecul mamei sale. Când se naște , un copil știe deja care este temperamentul părinților, al fiecăruia în parte (care este cel mai nervos, sau chiar agresiv), copilul vine pe lume gata agitat. De la acest demaraj greșit pleacă foarte multe deficiențe de adaptare ale copiilor¹².

Am arătat faptul că primul lucru care se așteaptă de la părinții copiilor mici este aceea de a înțelege nevoile și de a descoperi cum pot fi împlinite. În primul rând copii au nevoie să fie iubiți, să se simtă în siguranță, să se simtă aproape de mamă și de tată, să i se ofere căldură și confort emoțional, să se simtă dorit și înțeles. A-i împlini doar nevoile fizice de hrană și de îngrijire, nu este suficient. Mulți copii au stagnat din creștere sau chiar au murit, în ciuda îngrijirii fizice adecvate, pentru singurul fapt că au fost lipsiți de dragoste. Este foarte important în dezvoltarea calităților copilului crearea unui mediu în care el să se simtă bine și în securitatea afectivă. Acest lucru se poate face atunci când părinții au o relație foarte strânsă cu Biserica, cu un părinte duhovnic, când merg în fiecare duminică la Sfânta Liturghie și când se roagă zilnic, când evită conflictele prin înțelepciune, chemând pacea lui Dumnezeu asupra familiei lor.

În perioada adolescenței, care este vârsta cea mai grea, grija părinților pentru copii este mai mare, până ce îi vor ține la școală și-i vor căsători. Atunci părinții trebuie să facă tot ceea ce pot pentru a-i ajuta, pentru a-i feri de grupuri nocive, iar ceea ce nu pot face, pentru ca îi depășește , să-i încredințeze lui Dumnezeu celui Atotputernic prin rugăciuni multe și o viață curată.

Referindu-mă la contribuția Bisericii la educația creștină a copilului ,am evidențiat că în plan educațional creștin , Biserica este factor esențial, prin mijloacele ei teaurizate : doctrina, morala, disciplina canonică și cultul. Practic, dintre toate, cultul divin este cel mai apropiat mijloc de educație religioasă, întrucât doctrina, morala și disciplina(buna rânduiala) sunt „predate “ creștinului de rând, cel mai adesea, tot prin cultul divin, în cadrul căruia , o dată cu slujbele sfinte, se rostesc și cuvinte de învățătură, predici și cateheze, atât de importante în luminarea minții credinciosului.

De asemenea am amintit aici faptul că educația copilului în Biserică începe încă înainte de a se naște prin mamele care au zămislit pruncul în pântec și vor apela cu tot mai

¹¹ Părintele Paisie, *Viața de familie*, Editura Evanghelistos, București, 2003, p.89

¹² Daniela Preda, *Despre părinți și copiii lor minunați* , Ed. Fundației PRO, București 2005, p.19

multă solitudine la ocrotirea Bisericii :se vor spovedi și împărtăși periodic ,sfătuindu-se mereu cu duhovnicul asupra unui pogram de rugăciune particular,vor participa cât mai des cu putință la sfintele slujbe.

Referindu-mă la rolul Bisericii în educația creștină la tineri am subliniat faptul că trebuie să luăm seama bine la faptul că mulți dintre tinerii noștri sunt victimele superstițiilor, ale sectelor mai vechi și mai noi, ale fenomenelor așa-zis parapsihologice, datorită ignoranței în materie de credință, ignoranță explicabilă pe de o parte prin lipsa personală de preocupări, pe de alta parte prin lipsa unei catehizări sistematice din partea slujitorilor Bisericii. Am arătat de asemenea că pentru a preîntâmpina acest fenomen, este necesară o reconsiderare a preocupărilor slujirii învățătoresți, fără a fi neglijate, desigur, celelalte două dimensiuni, sfințitoare și pastorală. Ne dăm seama că mijloacele de catehizare actuală nu reprezintă o noutate în slujirea pastoral-misionară (cunoaștem un număr apreciabil de preoți care le utilizează), dar pledăm pentru intensificarea și generalizarea lor, adaptate, desigur, la situațiile specifice, locale. Se înțelege că aceste mijloace nu sunt singurele care pot contribui la luminarea credinței, dar experiența a arătat că acestea s-au dovedit foarte eficiente.

În ceea ce privește Școala ca factor esențial în educație , am avut în vedere trei realități :școala ca instituție ,profesorul de religie și elevul.Cu privire specială asupra orei de religie ,am socotit prioritar a se urmări anumite aspecte :asigurarea unui statutut corespunzător , din punct de vedere legislativ, nu lăsată la discreția unor factori care nu conștientizează încă importanța ei, pentru a nu mai fi considerată materie secundară, asociată, între ele, cu educația fizică și desenul (cu toate aceste discipline își au însemnătatea lor incontestabilă!). În același timp , plasarea ei în orar să nu mai fie arbitrată (la finele orelor, când oboseala este maximă, sau când unii elevi sunt tentați să plece acasă), ci într-un spațiu temporal psihologic adecvat,alcătuirea unei programe analitice în concordanță cu posibilitățile reale de predare-învățare, program cu un caracter stabil și cu o taxonomie echilibrată. O sugestie benefică consider că este, ca programele să se plieze, pe cât posibil, pe calendarul liturgic,realizarea unei concordanțe între materii, cu privire la conținutul învățământului: este inadmisibil, nepedagogic (total neștiințific!), ca în timp ce profesorul de religie predă despre creaționism, potrivit Sfintei Scripturi, unii profesori de biologie, fizică, filozofie, istorie etc. , să nu mai vorbească, la 11 ani de la căderea comunismului, despre „ tragerea omului din maimuță” și altele asemenea, în condițiile în care mari oameni de știință neteologi neagă categoric tezele darvinismului. Duplicitatea conceptelor, care mai dăinuie încă din păcate în unele școli, duce la rezultate pedagogice dezastruoase : mintea copilului , atât de fragilă și vulnerabilă, devine confuză, derutată, incapabilă să-si contureze un dicernământ sănătos.

Armonizarea relațiilor între direcțiunea școlii, profesorii neteologi și profesorul de religie, în toate privințele, inclusiv în cel al conținutului educațional, bazat pe un curriculum în concordanță cu adevărul științific, va duce, incontestabil la rezultate optime. De asemenea, importantă ar fi și asigurarea unei minime baze materiale, așa cum bine se procedează în cazul altor discipline (biologie, fizică, limbi străine etc.) Ideal ar fi ca în școli să fie amenajat un cabinet de religie, cu o mică bibliotecă teologică, icoane, hărți biblice, televizor și aparat video, pentru vizionarea unor casete din domeniu, un casetofon etc. În școlile mai mari ar putea fi amenajat chiar un paraclis, în care elevii să poată intra liber pentru rugăciune și reculegere. Periodic ar putea fi invitat aici preotul de la biserica cea mai apropiată pentru anumite slujbe, meditații religioase etc. Tot la capitolul „bază materială”, socotim necesar ca școlile să sprijine excursiile și pelerinajele elevilor la mănăstiri și-n alte locuri de interes religios.

În capitolul VI am arătat de asemenea importanța actuală și de perspectivă a implicării bisericii, parohiei în relații de parteneriat cu școala și familia. Considerăm că fiecare parohie trebuie să se implice cu un preot în aceste parteneriate. Biserica, iată este chemată să răspundă cu responsabilitate în această direcție, pregătindu-i pe acești preoți prin diferite seminarii, ateliere de lucru, în vederea eficientizării lucrării sale misionare, putând el astfel să intre în legătura și cu ceilalți factori implicați în educația și formarea personalității copilului. Și aceasta pentru că preotul, prin lucrarea sa, ca reprezentant al parohiei și al lui Hristos pe pământ, trebuie să integreze în comunitatea parohiei celelalte instituții și societăți.

Am subliniat faptul că demersul misionar al Bisericii trebuie să cuprindă conceptul conform căruia Biserica nu este, în fond, doar comunitatea cu număr mare sau foarte mare de membri, ci chiar și cea cu numărul cel mai mic, dar în care sălășluiește mărturia cea duhovnicească despre trăirea în viața noastră a vieții lui Hristos, cea autentică.

Spațiul spiritual comunitar în care se realizează comuniunea-comunitatea în Hristos și se formează relațiile interpersonale hristocentrice e adunarea de cult a Bisericii, având drept centru și punct culminant al ei Dumnezeiasca Liturghie. De aici, din Sfânta Liturghie, tinerii trebuie să înțeleagă că viața este și trebuie să fie o ofrandă euharistică și doxologică a faptelor de zi cu zi, aduse lui Dumnezeu. Fără această viziune credincioșii nu pot primi sfințirea harului Dumnezeiesc și, viața spirituală va fi o simplă convenție exterioară, o religiozitate formală, care n-are nimic sfânt și care se sfârșește în judecată și osândă și nu în mântuire”.¹³

În preocupările parohiei trebuie să apară, cotidian, preocuparea pentru tineri. Animat de o neobosită dorință de a fi la curent cu desfășurarea diverselor evenimente, cu personaje

¹³ Gheorghe D. Metallinos, *op.cit.*, p.48

tinere, intuind ce poate asimila spre o mai buna activitate pastorală, preotului nu-i este permis să minimalizeze consecințele izvorâte din realitatea imediată. Aflat într-o perioadă de maximă căutare, un tânăr, astăzi o personalitate a culturii române, parcurgând o nouă etapă a vieții, cand sufletul său a început să se așeze în timpul liturghiei, alături de preoții bisericii, ne lasă o destăinuire memorabilă: „ Trăirea credinței mi-a schimbat felul de a trăi viața. Parcă am intrat într-o baie de lumină și mi s-au limpezit lucrurile, m-am lămurit o dată pentru totdeauna. A încetat căutarea mea sfâșietoare...Acum am intrat într-o lumină; știu că fără Dumnezeu nimic nu este posibil, știu că prin credință pot muta și munții, nu mai am teama de răul care mi s-ar putea întâmpla.”¹⁴

În subcapitolul VI.1 am prezentat modalități concrete de implicare a copiilor și tinerilor în viața bisericească .Am evidențiat faptul că tinerii nu pot fi separați de viața bisericii, ci aceasta trebuie să intereseze viața cotidiană a fiecăruia. Nu-i foarte ușor pentru că viața de zi cu zi este plină de probleme, frământări, întrebări și multe nevoi. De aceea se cere din partea slujitorilor Bisericii să răspundă vieții cotidiene în mod concret, prin dialog sincer și ziditor. Biserica în lume înseamnă dinamism comunitar, comuniune de viață în Același Duh cu Dumnezeu și comunicare/comuniune între oameni.Am subliniat aici ideea că preotul are datoria de a se adresa tuturor categoriilor sociale, dar mesajul său trebuie să-i vizeze, în primul rând pe cei tineri deoarece, de modalitatea în care aceștia vor fi educați , depinde viitorul moral al societății. De modul în care preotul va ști să coalizeze energiile și exuberanța tineretului cu răbdarea, depinde și prospețimea vieții parohiale și păstrarea vie a vieții religioase.

Ca soluții concrete de implicare a tinerilor în viața bisericească pe care le-am prezentat în lucrarea mea amintesc :crearea unor scoli duminicale cu scopul educării sentimentului moral și de evlavie la copii,grupul catehetic ce are ca principal scop învățarea adevărurilor de credință și formarea duhovnicească a copiilor și tinerilor .

Unul din cele mai frumoase mijloace de apropiere a copiilor și tinerilor de Dumnezeu este **cântarea bisericească**. În Biserica Ortodoxă cultul este format din slujbe în special cântate, pentru că acest mod de săvârșire a slujbelor prin cântare, este atrăgător și transmițător de imagini și învățături creștine. Întotdeauna pentru orice om, în special pentru adolescenți, cântecul este, poate, singura manifestare prin care se afirmă și se regăsește.

Pe lângă orele de Religie școlară, copiii și tinerii pot beneficia din partea preoților (cateheților) de **cursuri religioase, sistematice**, prin care să se studieze Evanghelia și alte lucruri creștine care sunt necesare pentru fiecare creștin. Aceste cursuri trebuie în primul rând

¹⁴ Dan Puric, *Cine suntem*,Editura Platytera,București,2008., p.14-15

să aibă un program tematic și în fiecare curs să fie diferit de cel precedent atât prin adâncimea învățăturii dar și prin activitatea copiilor cu întrebări noi. Sistematizarea desigur, propune continuitatea logică și istorică a cunoașterii obiectului. Cursurile vor fi regulate, stabilite din timp, în ce loc, ziua, data și ora respectivă. Va trebui găsit un program al cursurilor care să nu împiedice participarea preotului (cetehetului), a copiilor și tinerilor.

Am evidențiat faptul că folosirea internetului poate avea și un impact pozitiv asupra tinerilor. Datorită conexiunii la internet, fiecare parohie, asociație creștină, eparhie poate avea un site propriu prin care tinerii pot apela rapid pentru informații religioase. Se pot crea site-uri la fiecare parohie special pentru colaborarea copiilor și tinerilor. Parohiile la care se organizează ore de cateheză pot stabili și comunica pe baza mijlocului modern de informații rapide, programul pe care l-a alcătuit cu privire la întrunirea grupelor catehetice de copii sau tineri. De asemenea, preoții pot pune la dispoziția copiilor, a tinerilor adresa personală de e-mail (poșta electronică) prin care pot răspunde prompt celor care cer sfaturi sau au diferite probleme de rezolvat. Putem privi lucrul acesta ca pe un bun, actual și rapid mijloc de catehizare. Nu trebuie să uităm faptul că internetul oferă posibilitatea colaborării tinerilor prin site-uri, prin formulările de discuții religioase, prin ascultarea emisiunilor religioase și a predicilor.

Un lucru demn de apreciat pentru catehizarea tinerilor poate fi înființarea pe lângă biserici a unor **săli de lectură**, unde tinerii pot apela cu ușurință fie la cărți, ziare, reviste, compact-discuri, dvd-uri și altele ca acestea, cu conținut religios și nu numai, ci și cu conținut educativ.

Bisericile pot asigura înființarea unor biblioteci parohiale de unde atât copiii și tinerii, cât și toți credincioșii să poată imprumuta cărțile ce le oferă posibilitatea unei catehizări individuale. Aceste **biblioteci parohiale** pot fi înființate și cu ajutorul unor persoane dornice de acest lucru; alții pot contribui fie substanțial sau chiar dăruind cărți necesare pentru fiintarea bibliotecii.

Un alt mijloc de implicare al copiilor și tinerilor în viața bisericească este pelerinajul, care are motivații multiple și semnificații spirituale profunde atunci când este trăit intens și înțeles corect¹⁵. Copiii și tinerii au șansa să viziteze, să venereze locurile sfinte, morminte ale unor martiri, moaște ale Sfinților, icoane care au contribuit la ajutorul călugărilor prin dănuirea lor de mulți ani în cadrul mănăstirilor sau locuri unde pot găsi amintirea unor duhovnici apreciați de oameni.

¹⁵ Arhimandrit Teofil Tia, *Elemente de Pastorală Misionară pentru o societate post-ideologică*, Ed. Reîntregirea, 2003

Pelerinajul este un memorial-vizual al locurilor unde Dumnezeu Se face simțit prin locul sfânt sau moaștele sfinților. Este un prilej de intensificare a rugăciunii și a vieții spirituale; este un act spiritual de mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru binefacerile primite, este act de asceză și ofrandă de gratitudine.

Serile filmului duhovnicesc, au ca obiect desfășurarea filmelor cu caracter religios. Acestea pot fi proiectate sau vizionate cu ajutorul unui video și a unui televizor color cu ecran mare. Aceste se pot desfășura chiar în școlile din parohie sau în Biserică.

Tot ca soluție misionară pentru apropierea tinerilor de Biserică poate fi implicarea acestora în cadrul serviciilor religioase.

Pangarul bisericii poate fi un prilej de a-i apropia de biserică, pe copiii și tinerii care vor să cumpere o lumânare sau o cărtică sau materiale religioase. Pangarul bisericii trebuie să conțină materiale : cărți de învățătură, reviste speciale pentru copii și tineri, albume. Trebuie avut în vedere ca la pangarul Bisericii să fie oferite anumite lucruri de învățătură gratuit pentru aceștia .

Chemarea lui Hristos adresată lumii nu e o invitație universală la o idee,ci o chemare la existență,la o realitate vie.De aceea se exprimă în cuvintele evanghelice cunoscute:„Vino și vezi”(Ioan1,46).Aceasta înseamnă o chemare la o viață diferită de viața lumii și în această viață diferită tinerii trebuie convinși să intre pentru pacea de aici și fericirea veșnică,iar misiunea Bisericii este primordială.

CUVINTE CHEIE:educație,copil,Vechiul Testament,Noul Testament,ispite,teologie,secularizare,Decalog,părinți ,vechea tradiție.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.
2. *Biblia sau Sfânta Scriptura*, ediție jubiliară, redactată și adnotată de IPS Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001
3. *Noul Testament*, tipărit sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, versiune revizuită, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993.
4. *Noul Testament cu Psalmi*, tipărit sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2008.

AUTORI PATRISTICI ȘI POSTPATRISTICI

1. *Sfântul Ioan Damaschin, Dogmatica*, trad de pr. Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993.
2. *Sfântul Ioan Gura de Aur, Comentariu la Epistola către romani*, Omilia 24, P.G., tomul 60.
3. *Idem, Tratatul despre preoție și omilia rostită când a fost hirotonit preot*, în „Despre Preoție”, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1998.
4. *Idem, Omilii la Facere*, în colecția PSB vol 21,22 traducere de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, editura IBMBOR, București 1987.
5. *Idem, Omilii la Matei*, în colecția PSB vol 23 traducere de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, editura IBMBOR, București 1994.
6. *Idem, Omilii și cuvântări despre educația copiilor*, traducere de Pr Marcel Hancheș, editura Marineasa, Timișoara 2005.

7. **Idem**, *Despre Feciorie și despre creșterea copiilor*, traducere din limba greacă și note de Pr Prof Dumitru FECIORU, editura IBMBOR, București 2001.

8. **Idem**, *Părinți, Copii și creșterea lor*, trad de Ierom Benedict Aghioritul, Ed Panaghia, Suceava 2004.

CĂRȚI DE SPECIALITATE

1. **Aleksandrovici, Avdeev, dr. Dimitri**, *Când sufletul este bolnav*, trad. Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Ed. Cartea Ortodoxă, București, 2005.

2. **Idem**, *De vorbă cu un psihiatru ortodox*, trad. Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Ed. Sophia, București, 2006.

3. **Andreicuț, Î.P.S., Andrei**, *Dragoste libertate și sex responsabil*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2001.

4. **Breck, John**, *Darul sacru al vieții*, ediția a II a, trad. P.S., Dr. Irineu Pop, Bistrițeanu, Ed. Patmos, Cluj Napoca, 2003.

5. **Istodor, Pr. Dr. Gheorghe**, *Aspecte psihosociale ale fenomenului sectar*, Editura psihosociale ale fenomenului sectar, Editura Garuda-Art, Vasiliana -98, Chișinău –Iași, 2006.

6. **Idem**, *Misiunea creștină ca activitate permanentă și practică a Bisericii*, Editura Sigma, București, 2006.

7. **Idem**, *Iubirea creștină și provocările contemporane-perspective misionare*, Editura Sigma, București, 2006.

8. **Pantelimon, Golu, Zlate, Mielu, Verza Emil**, *Psihologia copilului*, E.D.P., București, 1997.

9. **Pestov, N.E.**, *Cum să ne creștem copiii, Calea spre desăvârșita bucurie*, trad. Lucia Ciornea, Ed. Sophia, București, 2005.

10. **Todea, Alexandru**, *Cascada tinereții*, Blaj, 1943.

11. **Tomșa, Gheorghe**, *Consilierea și orientarea în școală*, Ed. Credis, Universitatea din București, 2005.